

УДК : 329.323.1(=163.41)
Примљено:
18. 05. 2005.
Прихваћено:
15. 06. 2005.
Оригинални научни рад

НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС
NATIONAL INTEREST
Година I, vol=1
Бр. 1 / 2005.
стр. 99-128

Дијана Вукомановић

ПОЛИТИЧКЕ СТРАНКЕ И СРПСКИ НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС

Резиме

Анализа је усмерена на процес редефиниције концепција "српског националног интереса" које политичке и интелектуалне елите у савременој Србији настоје да ушемеље на три кључна стуба: историјским, традиционалним интересима српског народа, поукима слома југословенске државне заједнице и етничким сукобима током деведесетих година и новонасталом геополитичком окружењу на Балкану и Европи на прагу XXI века. Према су програми најрелевантнијих политичких партија у Србији још увек ушемељени на меморандумској матрици о бездржавности и обесправљености Србије, преовлађујући концепти српског националног интереса у савремености све више губи националистички, и задобија продемократски предзнак.

Кључне речи: Српски национални интерес, партијски програми, меморандумска матрица, Србија, Косово, Војводина, Црна Гора, Европска унија.

"Смајрам да је наш животињи интерес да идеолошки, политички и цивилизацијски ићи пре и безболније наустимо XX век. Историјски разум нам налаже да кријички и истинити до корена свој бића сазнамо себе и јасно сагледамо своју историјску пуцању."

*академик Добрица Ђосић, књижевник
на научном скупу САНУ "Велика Србија - истине, заблуде, злоупотребе", 20. октобар 2002.*

* Сарадник Института за политичке студије и директор Центра за демократску културу. Аутор више зборника и расправа.

Тријумфална победа или срамни суноврат једног националног програма, још увек не значи (не)остваривост његових темељних циљева и поставки. Концепт националног интереса једног народа, не може *a priori* бити вреднован као исправан или погрешан, јер је тај концепт истовремено саткан од историјских и политичких, етичких и филозофских, секуларних и верских, традиционалних и модернизацијских начела и вредности, и као такав он еволуира током историје. Истине једне епохе често постају заблуде неког другог времена. Концепт националног интереса, у овом случају српског, могуће је, дакле, разматрати са етичког становишта - његове усклађености са достигнутим цивилизацијским начелима човечанства. Савим је други ниво анализе разматрати га са политичког становишта - његове остварљивости у дато време, на датој територији, унутар сплета историјских, специфичних околности. Стога је промишљање концепта националног интереса у великој мери спекулативан, хипотетички подухват.

Концепт српског националног интереса крајем XX века утемељен је на поставкама тзв. *Меморандума*, који је средином осамдесетих конципирала група српских интелектуалаца окупљених у Српској академији наука и уметности који су у кључна питања југословенске стварности сврстали "силно антагонизован, тежак положај српског народа" који се огледа у следећим констатацијама: Срби, иако већински народ и победници у Првом и Другом светском рату, су губитници у миру - у југословенској заједници Србија је политички обесправљена, и економски експлоатисана од стране антисрпске коалиције Хрвата и Словенаца који спроводе стратегију "слаба Србија - јака Југославија"; Уставом из 1974. Србија је подељена на три дела, и временом надвладана од сепаратистичко-аутономашких снага на Косову и Метохији и Војводини. Надаље, Срби у Хрватској изложени су рафинованој асимилационој политици - решење њиховог националног положаја је прворазредно политичко питање. Академици су дотадашње политичаре Србије прекорили за "неспремност за историјски задатак" - "отварање политичке кризе ако се другачије не може".¹ Изазов који су упутили угледни српски академици, предвођени Добрицом Ђосићем, спремно је прихватила нова номенклатура српских политичара - вођа новонастајућих национално оријентисаних политичких странака: Слободан Милошевић (председник Социјалистичке партије Србије), Вук Драшковић

1 Изводи Меморандума цитирани су на основу неауторизоване верзије објављене у дневном листу "Вечерње новости", 25. септембра 1986. као и његове опширније "самиздат" верзије.

(Српски покрет обнове), Војислав Шешељ (Српска радикална странка), односно лидери демократских странака Драгољуб Мићуновић, а потом Зоран Ђинђић (Демократска странка) и Војислав Коштуница (Демократска странка Србије). Све су ове странке у програме својих партија уградиле меморандумску матрицу тумачења српског националног интереса и формулисале један те исти максималистички циљ: уједињење припадника српског народа који живе на територији СФР Југославије у једну државу, позивањем на право на самоопредељење народа. Додуше, премда је овај циљ транспарентан у програмима свих наведених партија, он је изречен на више или мање експлицитан начин. Меморандумско открочење које је говорило о томе да су Срби народ без свесрпске државе, а Србија земља без свих Срба чинила се као дуго тајана истина која је најзад гласно објављења и која свим средствима мора да буде превладана. "Сви Срби у једној држави" постала је државотворна политика српских политичких елита током 90-их година XX века (детаљније, о српском националном интересу у овом периоду, cf. Вукомановић, 1992: 120-128).

Анализа која следи биће усмерена на актуелни процес редефиниције концепта "српског националног интереса" који политичке и интелектуалне елите у савременој Србији настоје да утемеље на три кључна стуба: историјским, традиционалним интересима српског народа, поукама слома југословенске државне заједнице и етничким сукобима током деведесетих година и новонасталом гео-политичком окружењу на Балкану, Европи и у свету.

Програмска одређења српског националног интереса

Полазна претпоставка овог рада је да концепт српског националног интереса у савремености - на прагу XXI века губи националистички и све више поприма демократски предзнак. Поређењем изворних партијских програма који су формулисани приликом оснивања странака почетком деведесетих година, са најновијим верзијама партијских програма могуће је извести закључке да ли су и у ком смеру политичке странке мењале концепт српског националног интереса на основу искуства последње две деценије протеклог века.

Иако је у свом оснивачком програму из 1990. године Демократска странка изнела став да је национално питање "и^{ре} свега демократско питање", у овом програму преовлађује националистички концепт: "А национална политика српске др-

жаве, баи као и дружих националних држава, мора бићи усмерена на то да све територије претходно насељене Србима уђу у састав једне државе. Ако после проведеног референдума, њебисција и ошцејљења њојединих делова Југославије њако смањена заједничка држава буде обухватала више југословенских народа, она би требало да буде иштерисана и добро уређена федерација. Српски народ ће, у претходном, усвојавићи своју националну државу и захтевати да ни један део југословенске територије насељен Србима не остане изван граница ње државе." (Програм ДС, 1990). У Програмским основама Социјалистичке партије Србије из 1990. нема показатеља националистичко-екстремистичког тумачења српског националног интереса, али се у извесним одредбама могу препознати контуре плана референдумског успостављања тзв. "српских аутономних области" (САО) у Хрватској и Босни и Херцеговини које ће се касније (не)успешно трансформисати у Републику Српску Крајину и Републику Српску: "Народи који су удружени у заједничку државу морају имати право самоопредељења и ошцејљења - Новим Уставом Југославије треба утврдити могућност формирања аутономних покрајина у Југославији на основу изражене воље становништва и националних, историјских, културних и других специфичности."

У ствари, током читаве последње деценије ХХ века политичку хегемонију над формулисањем и тумачењем српског националног интереса држале су најекстремније националистичке партије: оригинално је то био Српски покрет обнове (који је у другој половини деведесетих напустио изворне програмске позиције) и Српска радикална странка. У оснивачком програму Српског покрета обнове из 1990. године, концепт српског националног интереса протеже се до захтева новог разграничења у случају конфедерализације Југославије, или отцепљења Словеније и Хрватске: "Од данашње Југославије не могу се ошцејити или на иштерити српског народа конфедерализовати територије које су 1. децембра 1918. на дан стварања Југославије, биле у саставу Краљевине Србије, као ни крајеви у којима су Срби, пре уставног геноцида, били у већини. Те територије су неопућива, историјска и етничка својина српског народа. Хрватска се, у својим садашњим границама, не може конфедерализовати све док од Барање, делова Славоније, Кордуна, Лике, Баније и Северне Далмације не буде образована аутономна покрајина Српске крајине и док не буде гарантована аутономија Истри и Дубровнику. У случају да се Хрватска њако ошцеји од Југославије, аутономна покрајина Српске

крајине би ушла у састав српске државе" (Програм СПО, 1990). Након расцепа у Српском покрету обнове, Војислав Шешел ће основати Српску радикалну странку која ће у свом програму изложити циљ стварања "Велике Србије". Како је речено у њеном оснивачком програму из 1991. године, циљ СРС је: *"Обнављање слободне, независне и демократске српске државе која ће обухватити целокупно српство, све српске земље, што значи да ће у својим границама имати, поред садашње сужене србијанске федералне јединице и Црне Горе, српску Босну, српску Херцеговину, српски Дубровник, српску Далмацију, српску Лику, српски Кордун, српску Банију, српску Славонију, српски западни Срем, српску Барању и српску Меклонију"*.

Овако конципиран концепт српског националног интереса једним делом је био заснован на државотворним аспирацијама српских елита, али је другим делом проистекао и као одговор на иредентистичко-сецесионистичке провокације козовских Албанаца, Словенаца и Хрвата. Будући да српске политичке елите нису успеле да формулишу демократски, миротворан одговор на овакве провокације, већ су и саме подгрејивале етничке тензије које су измакле контроли дошло је до оружаних етничких сукоба Срба са Хрватима, Муслиманима и Албанцима, док је Србија и Црна Гора (тадашња СР Југославија) била изложена међународној изолацији и санкцијама, напослетку и бомбардовању од стране НАТО пакта. Ипак, поставља се питање да ли је меморандумска матрица српског националног интереса доживела тотални пораз? Док је Република Српска Крајина нестала у пламену операција етничког чишћења и масовног изгона Срба (које су хрватска војска и полиција погромски назвале - "Бљесак" и "Олуја"), Република Српска која је такође створена на поменутој матрици, ипак је одржана као засебан политички и територијални ентитет - и као таква гарантована од великих сила одредбама Дејтонског мировног споразума.

Застрашујућа искуства разарања, масовних злочина и прогона које су чиниле све зарађене стране на територији Југославије, ипак су утицале на перцепцију национално оријентисаних српских странака. Демократска странка Србије, будући да је основана крајем 1992. године, увидевши погубне последице екстремистичког тумачења поставља српске националне и државотворне интересе на много реалније основе: *"ДСС сматра да је заједничка држава Србије и Црне Горе најбоље решење државног постојања. У случају да ова заједничка поворе-*

вина не може бити остварена на начелима јединства и парламентарне демократије, програм ДСС односиће се на преображај Србије као независне и суверене државе." Утемељена на демократским начелима, ова ће странка успети - додуше тек након победе њеног лидера, Војислава Коштунице, на изборима 2000. године која је довела до пада режима Слободана Милошевића, да заузме позицију партије-хегемона у формулисању и тумачењу српског националног интереса.

По доласку на власт, у најновијим програмским одређенима ове странке из 2001. године и даље доминирају одреднице као што су држава, нација, црква, породица, солидарност, што говори о једном органицистичком, конзервативном тумачењу српског националног интереса, али истовремено је уочљива и демохришћанска реторика, будући да се национална, културна и верска права која српски демократи траже за српску већину у истој мери признају и за припаднике националних мањина. Демократија је за ДСС "у једнакој мери политички и национални циљ", стоји у програму ДСС-а из 2001. године. У одредници о "националној политици" српске демократе изричу уверење да су њихови програми и национални циљеви "истовремени са историјским тежњама српског народа, ма где он живео", те да теже "уном културном, економском и духовном јединству српског народа". Надаље се каже да је један од "приоритетних и стравителјских циљева државне политике" ДСС-а "свесна економска, културна, духовна, просветна и спортијска сарадња", као и "сви видови повезивања са Републиком Српском, у складу са новом политичком реалношћу и у сагласности са Дејтонским споразумом". Дакле, не помиње се политичко или државно јединство са српским народом из других бивших југословенских република, већ се у програму помиње "обавеза матичне државе" - тј. Србије, за "бригу о српском народу", али "држећи се принципа немешања у унутрашње послове других земаља и подразумевајући лојалност Срба држави у којој су остали да живе". Каже се да је српска држава "обавезна да се нормалним дипломатским путем и средствима уобичајеним у међународним односима ствара о заштити њихових националних, политичких и људских права." Један од основних задатака националне политике ДСС-а је и "превазилажење разлика које су под одређеним историјским околностима настале међу различитим деловима српског народа". Пут за превазилажење разлика представљају Декларације које су донеле ДСС и Народна странка Црне Горе 1993. године, Декларација ДСС и Српске народне странке Цр-

не Горе 1997. и Протокол о сарадњи са Српском демократском странком из Републике Српске из 2001. године који представљају интегрални део програма ДСС-а. Један од основних циљева националне политике јесте "духовна обнова српског народа и јачање његове историјске самосвести" док је "национално васпитање саставни део образовног процеса" од предшколских до средњошколских установа. Српској православној цркви, истичу српске демократе "припада значајна улога у националном васпитању и духовној обнови српског народа и зато она треба да заузме оно место у српском друштву које је имала током историје, пре него што ју је комунистичка владавина потиснула". Имајући у виду "трагична искуства с првом и другом Југославијом", српске демократе се "одлучно противе свакој обнови такве државе или етничком стварању државних заједница са суседним народима". Истовремено се залажу за "учешће наше државе у регионалним и европским интеграцијским процесима који су у интересу српског народа." У погледу Косова и Метохије, ДСС износи став да је ова покрајина "иако тренутно под незваничним пројектором Уједињених нација, интегрални и неотуђиви део наше земље". Од Савета безбедности се захтева да "наложи УН-МИК-у и КФОР-у предузимање конкретних мера ради заустављања албанског терора на Косову и Метохији, чиме би се спречило даље исељавања Срба и осталог неалбанског становништва."

Демократска странка, такође је по доласку на власт, усвојила нови програм 2001. године, који се у знатној мери разликује од оног оснивачког из 1990, или потоњег из 1995. године. Демократе су у свом програму исказале намеру да на основу "сазнања о преовлађујућим тенденцијама у савременом свету дефинишу визију нашег друштва за прву деценију XXI века". Демократе праве поделу између питања која су "преходних година била отворена, а данас су решена, или су у процесу решавања": то су Дејтонски споразум и међусобно признавање бивших југословенских република, враћање наше земље у свет, почетак демократских реформи у држави, привреди и друштву. Односно оних питања која су данас "на драматичан начин отворена": то је, истиче ДС, пре свега проблем Косова и Метохије, као и судбина савезне државе Србије и Црне Горе. Ипак, демократе у свом програму признају да "не само што на нека отворена државна питања још немамо дефинитиван одговор из објективних разлога (Црна Гора, Косово), него је и иначе прошло време дејалних парламентарних програма". На вр-

ху програмских циљева којима тежи Демократска странка јесте "демокрајска, јака и међународно уважена српска држава која штићу право својих грађана". У одредници "ефикасна и снажна српска држава", демократе кажу: "хоћемо Србију да оспособимо за беспрекорно функционисање, без обзира да ли ће бити постојано самостална држава или у федерацији или неком другом будућем савезу (Евројској заједници)". Надаље се каже да "Србија није остварљива Југославије" већ је "држава са својим јасним идентитетом и институцијама, које треба реформисати и унапредити, да би били оспособљени за шансе и изазове 21. века". Напоследку се констатује да Србија "мора да буде држава која је сваког тренутка спремна за ефикасно спровођење различитих опција, било да се ради о будућим односима са Црном Гором, савезу Косова и Метохије, неком новом виду регионалне интеграције". Демократе упозоравају да "догађаји не смеју да нас дочекају неспремне", те да је "будућност остворена, а за сваку опцију морамо бити максимално припремљени, да бисмо максимално остварили свој интерес", што подразумева "ефикасне институције, уживну привреду, међународни кредибилитет, стабилну политику". Прагматичан приступ, који је постао препознатљива одредница ове странке, а нарочито њеног лидера, Зорана Ђинђића (који је дао јак ауторски печат овом програму ДС-а) по свему судећи, условила је нетранспарентност овог програма у погледу политике "српског националног интереса". Неуобичајеним стилем излагања партијског програма демократе су једноставно избегле да се експлицитније одреде барем према два идентификована "отворена проблема" - Црној Гори и Косову. Напоследку, намеће се утисак да је програм Демократске странке из 2001. године у целини програмски (ис)празан.

Партија која је током деведесетих држала позиције власти у Србији и која сноси највећи део одговорности за спровођење концепта српског националног интереса, ипак се није, ни након пада с власти, одрекла свог претходног програма из 1992. године. На Шестом (ванредном) конгресу ове партије, одржаном 2003. године није усвојен нови програм партије, тако да ће бити цитиране одредбе програма из 1992. У одредници о "јединственој Србији" је речено да СПС "подржава процес којим је превазиђена разбијеност Србије на три дела и остварена јединствена република у којој надлежност својствене држави органи Републике врше на целој територији". У овом контексту је речено да "аутономне покрајине у Србији не могу бити државе већ само облик територијалне аутономије,

за који се Уставом Србије утврђују и јамче она аутономна права која су израз специфичних националних, историјских и културних особености подручја на којима су образоване". Социјалисти дају и своје виђење решења кризе на Косову и Метохији. Полази се од констатације да је "Косово и Метохија нераздвојни део Србије, који по својим природним богатствима, културним споменицима и историји има не само огромно непосредно политичко, већ и изузетно симболично значење за српски народ." Програм садржи тумачење историје да је "додуше, у току дугог времена ово подручје било окупирано и у значајној мери насељено албанским ситановништвом, али је најзад ослобођено и трајно пријало српској држави". Ипак се констатује и чињеница да су "Албанци стицајем историјских околности постали већина на Косову и Метохији", али да су зато "национална мањина у Србији". Суштина политике СПС-а на Косову и Метохији је "једна грађанска и национална равноправност". Одбацујући могућност отцепљења, СПС изражава спремност за "отворени и слободни дијалог о свим претрекама једном остварењу људских права албанских и других мањина у Србији". Осуђујући "сваки облик етничког чишћења", социјалисти Србије "ће се старати о томе да се обезбеди механизам повратка исељених Срба и Црногораца и досељавање грађана који желе да живе и раде на Косову и Метохији." Друга аутономна покрајина, Војводина, је такође "са свим својим специфичностима нераздвојни део Србије", и СПС наглашава своју борбу "против политичких снага које су тежиле, а и данас теже да Војводину отцепе од Србије или да је поделе." Притом је СПС "свесна одређених специфичности Војводине, њеног посебног историјског искуства и особености њене привреде и сматра да те особености треба увек имати у виду приликом формирања опште политике Републике Србије." Посебан одељак програма посвећен је "односу према деловима српског народа изван Србије". СПС изражава уверење да су "прикршени принципи међународног права кад је Србима Хрватске и Босне и Херцеговине који су седам деценија провели уједињени са својом браћом, сачувано да на основу права самоопредељења народа оствану у заједничкој југословенској држави". Ипак, социјалисти Србије ће "и даље подржавати по њихово право и бринући им моралну и материјалну помоћ." У програму СПС-а помињу се и они Срби "који су остали у ситијусу мањина по великим градовима и на изолованим подручјима отцепљених југословенских република", као и оних који су као мањине живели у суседним др-

жавама или као индивидуални грађани широм света. СПС изражава намеру да ће "својим бринути о њиховим условима живота и рада и одржавати живе везе са њиховим политичким, културним и другим организацијама, сматрајући природним да и друге земље одржавају такве везе с деловима својих народа у Србији." Њима ће "појединошћу да негују својствену културну традицију, да очувају свој национални идентитет, да поштују грађани Србије и Југославије и да се укључују у друштвени живот матичне државе." Цитиране одредбе СПС-овог програма потврђују закључак да је ова партија током целокупног времена на власти вешто избегавала да у званичним документима, или говорима свог лидера и осталих челника користи националистички обојену реторику, премда је њена практична политика била под великим утицајем српских националиста.

Политичко камелеонство је још више присутно у случају екстремно националистичких српских странака. Српски покрет обнове, већ средином деведесетих почиње да прави заокрет у страначком идентитету тако да се у новом, трећем по реду усвојеном програму 2001. године, ова странка сада декларише као "национална странка либералних, грађанских и демократских уверења". Додуше, из ове дефиниције изостављена је и чињеница да се и најновијим програмом СПО декларише као монархистичка странка. Наиме, СПО је једина од релевантнијих српских странака која се залаже за обнову монархије у Србији - у форми "модерне уставне парламентарне монархије, у којој би Краљ имао првенствено част, али не и власт, и био симбол јединства државе и надстраничног кров у вишестраничној демократији." Упореди ли се њена изворна програмска опредељења из 1990. са најновијим, уочљива је "продемократска", односно прозападно усмерена редефиниција изворног концепта српског националног интереса. У новом програму национални интерес се опредељује искључиво према "унутрашњим питањима" Србије - Војводини, Косову и Метохији, напослетку и Црној Гори. СПО се залаже за "најширу економску аутономију Покрајине Војводине, обогаћену и додатним специфичностима, ради њене заштите националних, верских и културних права мањинских етничких заједница у Војводини". Али под условом да "не буду доведени у сумњу или опасност државно јединство Србије и права српске већине у Војводини". Залажући се за Косово у Србији, СПО указује да нам "реалност света и времена у коме живимо налаже да очување Косова и Метохије не везујемо за дан одласка НАТО широм и осталих међународних снага из Покрајине, него за

повраћај наше Војске и нашег народа на Косово и Метохију". Зарад овог националног интереса СПО се залаже "за ирисиу-јање наше државе Паринерсиу за мир, шито је улазница у НАТО савез." На тај начин, планира СПО, "сиране ирује на Косову осиаће савезничке и њима ће се иридружиити и јединице наше војске", а "за војском ће се враиити и ирогани Срби". У погледу Црне Горе, СПО указује да су Србија и Црна Гора "иситим иореклом, језиком, ирадицијом и судбином уиу-ћене на заједничку будућност, ослоњену на међусобну равно-иравност ири свакој форми њихове иосебне државности, савеза или федерације". За разлику од своје оригинерне антијугословенске оријентације, СПО у новом програму у позитивном контексту помиње како су Србија и Црна Гора, на почетку XX века одиграле "иситоријску улозу окуиљања Јужних Словена иод заједнички државни кров", и сматра да тако "демократиски урећене и иреиороћене" Србија и Црна Гора, "на иразу XXI века и новог миленијума мозу одлучујуће доиринеити свеситраном иовезивању држава негдашње Југославије, а на иринцијима савременог обједињавања земаља и народа у Евроиској унији". У новом програму СПО-а, још увек су присутна геополитичка разматрања: "својим ценитралним геодграфским иоложајем на Балкану, Србија је иредодрећена да буде својеверсни мост и између Западне Европе и Блиског Исиока, Средоземља и Средње и Иситочне Европе". Отуда проистиче уверење СПО-а да "ириви корак у евроиској оријениацији Србије мора биити срећивање односа са суседима у региону" будући да Србија дели заједнички интерес да постане део европских интеграција, у првом реду Европске уније, што је "добра основа за иревазилажење наслеђа бурне ирошлости овог региона, еиничких и иерииоријалних сиорова, ироблема националних мањина, решавања сиаиуса избегилица и раселиених лица." Напослетку се у програму СПО-а закључује да "морамо са суседима иражити заједнички иинтерес и на њему ирадити иолиитику, исито онако како су иио, иосле Другог свейског раиа, у околностима сличним онима у којима ми живимо на иочейку XXI века, у Западној Европи чинили иситоријски ривали и ироиивници у многим раишима". Наислеику следи ииозорење да "уколико бисмо ионово иоситали ииаоци иолиитике окренуиће ирошлости, а не будућности, ризиковали бисмо да ионовимо иреише иреиходних режима, уз нове еиничке и иерииоријалне сиорове и сукобе, који би Србију свели у најуже иранице и иурнули је на иериферију Европе и Балкана."

Странка која такође баштини националистичку провеијенцију, Српска радикална странка, после губитка позиција

власти такође се није одрекла, попут СПС-а, својих програмских циљева из деведесетих година. "На снази" је још увек програм српских радикала усвојен 1996. године који садржи неизмењени националистички концепт српског националног интереса: "Циљ Српске радикалне странке је уједињење целокупног српског народа и образовање државне заједнице на комунитарној српској националној територији, која ће обухватити Србију, Црну Гору, Републику Српску и Републику Српску Крајину". Надаље се каже да је "жеља српских радикала да се она јединствена српска држава назове Велика Србија, да буде демократски уређена, с либералном тржишном привредом, модерним правним поретком и развијеном социјалном заштитом." У програму је изречена и понуда Македонцима, да уколико "својом слободном вољом одлуче да живе у заједничкој држави са својим најближим етничким сродницима Србима" ми бисмо прихватили "да се наша заједничка држава уреди као модерна федерација". Српски се радикали залажу за "унитарну државу републиканског облика владавине" и инсистирају да се "доврши уједињење Србије и Црне Горе, као и створе услови за прикључење Републике Српске и Републике Српске Крајине, а ако за то буде могућности и то пожели локално становништво, демократски изражавајући своју вољу, прихватаћемо прикључење Македоније у савезу који буде договорен са Македонцима". СРС се залаже за "укидање аутономије Војводине и Косова и Метохије" и против су "било каквих територијалних савеза, осим у случају да Македонци одлуче да живе у заједничкој држави са Србима, ако процене да је то њихов егзистенцијални и витални интерес." Српска радикална странка се надаље залаже за "јединство Српства" које се "најбоље постиже дефинисањем јединственог српског националног програма на чему се морају ангажовати најумније снаге српског народа и под покровитељством државе". У програму се каже да ће "српска држава под вођством радикала сарађивати са Српском православном црквом на заједничком послу негованја српских традиција и патриотизма, васпитавања омладине у српском православном духу". Ипак, српски радикали се залажу за "принцип одвојености цркве од државе и не желе да граде теократску државу." Српски радикали се залажу за "свеобухватно развијање српске националне свести и патриотизма, које ће бити у функцији јачања демократског погледа на свет и несвојиво са било каквим прилицима, дезинформацијама или наивним глорификацијама". СРС сматра да је "истинито приказивање збивања из

ѝрошлостѝи и садашњостѝи морална обавеза и начин ѝримерен циљевима, који чува достѝојансѝиво народа и ѝонос личносѝи". Судаѝи по резултатима парламентарних избора у Србији, из децембра 2003. године, актуелност програма српских радикала из прошлог, протегла се и у XXI век - чињеница да је СРС добила преко милион гласова грађана Србије говори о знатној укореењености екстремистичке матрице српског националног интереса у бирачком телу Србије.

Поставља се питање да ли је осим реинтерпретације старог концепта српског националног интереса с краја XX века, на почетку новог миленијума грађанима- бирачима Србије понуђен нови концепт који ће имати јак демократски предзнак? У покушају одговора на ово питање, детаљније ће бити разматран програм партије Г17 Плус, која је 2002. године извршила трансформацију из невладине организације у политичку партију. У уводном делу "Државног програма европске Србије" коју је Г17 конципирао 2003. године, као ехо још увек одзвања ударна реченица меморандумске матрице: "*У овом ѝренуѝку Србија нема своју државу*". Позиционирајући се као реформаторска, проевропска странка неолибералне оријентације Г17 настоји да у постмилошевићевској Србији промовише нови концепт националног програма који неће бити оптерећен балканским границама већ усмерен ка интеграцији Србије у Европу. Но, уз велику меру политичког прагматизма и у програму ове партије се примећују остаци компромитоване реторике и методологије извођења силогизама о циљевима српског националног интереса. Наиме, у маниру "олако обећане брзине" српских политичара, и Г17 се залаже за "*ѝрајно решење српског државног и националног ѝишања*". Одређујући државну заједницу Србије са Црном Гором као једну "*ненормалну ѝворевину*", Г17 опет указује на синдром "*неравнојравне засѝуѝљеностѝи*" грађана Србије у овој "*фикѝивној заједници*", с обзиром да финансирају, према рачуници Г17 чак 95% њених издатака, док је однос "*уѝрављачких ѝрава*" српских и црногорских представника 50:50 (изражен у министарским, дипломатским и другим припадностима). Г17 констатује да је садашњи "*државни ѝровизоријум*" отежан чињеницом да Србија "*нема никаквих суѝѝинских ингѝеренција над делом ѝериѝорѝије која јој формално ѝриѝада (Косово), а који је ѝод ѝроѝекѝорѝаѝом УН.*" После "*многѝ заблуда*", констатује Г17, "*ѝосѝало је јасно да Србија неће брзо ући у Евроѝску унију, уколико ѝреѝходно не сѝвори своју соѝсѝвену државу.*" Г17 указује на чињеницу да је и Евроѝска унија сасѝављена од нацио-

налних држава, "ишћо чини ишћињање сћварана нове срћске државе и савременоћ националноћ програмa иреко иошћребним." У одредници о "новом националном програму" Г17 најпре истиче да ће "решење срћскоћ националноћ ишћињања у XXI веку бишћи друћачије нећо ишћо је било у XX веку" - тада се "решење срћскоћ националноћ ишћињања звало Јућославија", али "оно не може више да се ионову у ишћој форми," констатује Г17. Решење националног питања у XXI веку биће "Србија евројска држава". Г17 наводи да ћемо то постићи "у два корака". Најпре, "Уставом Србије морамо да формирамо нову функционалну државу, а иошћом да од не наћравимо модерну евројску државу." Да би се то постигло Г17 сматра потребним "нови устав и два изборна мандаћиа". Г17 сматра да је "Србији, срћском народу и ћраћанима Србије иошћребан нови иући." Да би Србија постала "јака и сћремна за бржи улазак у Евројску унију, она се најћре мора одрећи вишећодишћних заблуда". Г17 сматра да је поновно дошло време да се донесе нови Устав с изузетно амбициозним политичким циљем - да се овим уставом "одреди државносћи Србије за ћео овај век - ире и иосле укључења Србије у Евројску унију". Концепт уставотворне реформе изражен је у следећој констатацији-формули: "Србија нема озбиљних федералистичких итрадиција, збоћ чећа нова држава мора бишћи функционална, са јасно дефинисаним овлашћењима централних власти у Беоћраду, са сћварном аућиономијом иокрајине Војводине, окружном самоућравом у Санцяку и са развијеном рећионалном самоућравом." Уочљиво је да је у овом концепту државно-територијалне организације изостављен садашћи конститутивни део Србије - АП Косово и Метохија. Оваквим пропустом програм Г17 се дистинктно истиче у односу на програме осталих релевантних српских партија, који, ипак, Косово, барем на папиру, сматрају интегралним делом Србије (поменимо још једном да је изузетак у овом погледу и Демократска странка, која избегава да се у свом програму одреди према овом питању). У погледу северне покрајине - Војводине, Г17 сматра да нови устав треба да "учврси аућиономни сћаћиус иокрајине Војводине", али "на начин који чува целовићосћи Србије." Уставна решења треба Војводини "да омоћуће већи сћиен расћолаћања бућетским средсћивима која се убирају на њеној ишерииорији, али и веће обавезе ирема ћраћанима који ићамо живе." Г17 се залаже за "исћоријски сћоразум" са Црном Гором и косовским Албанцима "о ићоме како ће даље живећи на овим иросћиорима у миру и иросћиерииешћу", будући да они живе на просторима "ириремене државне зајед-

нице, у шри пошћуно одвојена еншћшћшћ, јер шракшћчно не желе заједнички живошћ у једној функционалној држави." Уочљиво је да у програму нису детаљније наведени основни предуслови и принципи српске стране за постизање таквог историјског договора. У наредној одредби о "регионалној сигурносћшћ" само се подсећа да је "хелсиншки принцип нешћвредивосћшћ граница жив" и да смо "сви дужни да га пошћшћујемо" - "док пошћшћоје границе, оне се не могу мењати".

Програм Г17 остаје недоречен у томе како ОЕБС-ов принцип применити на косовске границе које су једним делом међудржавне, а другим делом унутрашње - административне. Одустајање од Косова у свом програму Г17 настоји да образложи "језиком бројки" - јаким аргументима економске рачунице и претњом од албанске демографске експлозије. У програму Г17 се помирљиво констатује да је на Косову "установљена власћћ пошћ међународним прошћкшћорашћом која је у односу на Србију у пошћшћносћшћ независна", да "влада Србије нема никаквих надлежносћшћ над овом шћришћшћоријом," да се "шћривашћшћзација врши без икаквих обзира шћрема власћћима у Београду и да сви шћрходи од ње иду у буцешћћ Косова, шћремда је Србија у шћршћшћшћшћ уложила ошћромна финансијска средсћшћва у развој косовске шћривреде", шћше да "сршћски буцешћћ не шћрходије ни динара шћреза који се убиру на шћшћој шћришћшћорији, али да Србија и даље сервисира сшћољне дугове Косова, који износе шћреко милијарду долара." Износи се процена да на подручју Косова и Метохије данас живи око 2 милиона Албанаца, те да ће их са постојећом стопом прираштаја, "за двадесешћћ и шћешћ година бишћшћи 4 милиона, а за следећих двадесешћћ и шћешћ више нешћо Срба у Србији". На основу шћшћога Г17 извлачи закључак да "Србија нема истшћоријски иншћтерес да сшћвара државу у којој ће Срби за шћола века пошћшћати национална мањина". Због тога је потребно "хшћшћно ошћшћочешћшћ шћрешћворе са косовским Албанцима, уз шћшћредовање УН и великих свешћшћских сила, ради шћшћшћшћзашћћа истшћшћоријскошћ сшћоразума између сршћскошћ и албанскошћ народа на Косову", док се у међувремену "мора инсшћшћирашћшћ на сшћшћришћшћном пошћшћовању Резолуције УН 1244". Ипак, и Г17 као и остале странке сматра да је Косово "колевка сршћске истшћшћорије, а кулшћурна и црквена башћшћина део сршћскошћ идентшћшћшћшћшћшћ." Због тога, сматра Г17, "шћрајно решење сшћашћшћуса Косова и Метохије мора шћдрозумевашћшћ гшћранцију шћуне аушћнономије и сшћшћшћшћшћшћшћшћ веза са Србијом, заједницима са Севера Косова, Косова шћоља и Биначке Мораве, као и шћкровишћшћшћшћшћшћ Србије над манасћшћирима Грачаницом, Високим Дечанима и Пећком шћ-

иријаршијом". Договор са Црном Гором Г17 темељи на два постулата: да "Србија нема интереса да задржава Црну Гору у заједничкој држави", те да је "време борбе за излаз на море прошло са Првим светским ратом." Овај одречан став Г17 темељи на оптужби да Црна Гора користи "и најбаналније ишћање за уцењивање веће државе чланице од стране мање", што је довело до "вишеструког одлагања аранжмана са међународним финансијским институцијама", и "умало није угрозило извршење српског буџета и остварену макроекономску стабилност". Стога је потребан "хитан договор с Црном Гором о мирном раздруживању, што подразумева да, с обзиром на величину и значај у региону, Србија настави међународни субјективни однос са државом". Ипак, "границе између две државе остварене за слободан пролаз људи, уз личну карту, а сва својинска и остала стечена права се гарантују." У програму Г17 се констатује да је Србија "прихватила Босну и Херцеговину као посебну међународно признату државу" те да "ми поштујемо Дејтонски споразум и непромењивост граница према БиХ", али да смо "и један од гараната уставног положаја који према њему има Република Српска", те да је Србији стало до "уне привредне, просветне и културне сарадње са БиХ, а посебно са Републиком Српском". Надаље се каже да "Србија нема државних интереса у Хрватској и Македонији" - "Србија према Македонији нема никаквих територијалних, нишних политичких аспирација. Интерес Србије јесте и остварење њена независности и територијална целивност Македоније." Према се помиње да је "грађански рат у Хрватској резултирао прогоном скоро читавог српског народа из ове државе" помишљиво се констатује да се данас "национални интерес Србије у Хрватској може свести на захтев за право на повратак прогнаних и адекватно представљање српских посланика у хрватском парламенту, равноправну политичку заступљеност у институцијама у којима је српско становништво мањинско и загарантована културна и просветна права за српско грађанско становништво".

Са решењем ишћања статуса Срба у Хрватској, устављања њихових колективних културних и политичких права, за Србију престају сви разлози да са Хрватском не оствари најбоље односе." Ипак, у програму је речено да "када оствари своју независност и ојача", Србија "мора да се избори за стварање српског привредног, просветног и културног круга, који ће бити стандардизован по узору на програме ЕУ". Такође се истиче да ће се чланством Србије у Европској

унији "избрисајте границе међу сународницима". У односу на шире регионално окружење у програму се истиче да, у новом столећу "Србији није потребно никакво друго право или сјајно осим оног који већ уживају њени суседи или ошале европске државе." Ипак, контрадикторно је да се у истом програму Г17 залаже за повлашћен статус Србије сматрајући да јој припада место "лидера на Балкану" - Г17 "жели Србију као јаку и демократску државу, способну да буде лидер на Балкану, спремна да прихвати све европске стандарде, да очува и заштити оно што је најбоље из наше традиције и културе". У програму се помиње и "жеља" да Србија до 2010. године буде пуноправна чланица Европске уније. У том циљу Г17 назначавала и контуре "нове спољне политишке": "Србија мора да узме активно учешће у савременим европским и евро-атлантским интеграцијама. Невредивост граница, међународно присуство на простору Косова и Метохије и чланству у "Партнерству за мир" - утичући Србији као широкој безбедној структури Евро-атлантског одбрамбеног савеза", сматра Г17. У целини, програмска концепција коју излаже Г17 заговара минималистички концепт српског националног интереса да би се постигао максимални економски интерес - интеграција самосталне Србије у Европску унију. Према и овај програм представља илустративан пример коришћења меморандумских поставки о бездржавности и неправедности Србије, њеном жртвовању властитог зарад туђих интереса (у овом случају Црне Горе), ове се поставке усмеравају у потпуно супротном правцу од оног у који су га усмериле српске политичке елите почетком деведесетих. Док је пређашњи начин резоновања био да Србија која је деградирана има право на територијално проширење матичне државе како би штитила права свих припадника српског народа, у програму Г17 је логика обрнута - тамо где су деградирана права Србије или припадника њеног народа српска држава се одриче државних ингеренција - као што је случај са Црном Гором или Косовом.

На основу извода из програма релевантних српских партија могуће је извући одређене компаративне закључке о еволутивном процесу формулисања српског националног интереса. Као прво, како је раније наглашено, меморандумска матрица о бездржавности и неправедности Србије још увек је темељна поставка на којој све водеће српске странке, било оне (само)зване националне или демократске, надограђују своје програмске одреднице о српском националном интересу. Српска држава је тако предуслов свих услова економског и свеоп-

штег развоја. *Друго*, остваривање српског националног интереса нема више првенствено ујединитељску, већ превасходно модернизацијску и продемократску мисију. Барем је тако у програмима продемократских странака. *Треће*, симптоматично је да две бивше владајуће странке - СПС и СРС немају програм за XXI век, и нису још увек у стању да редефинишу своје изворне матрице. Ипак, легитимациона матрица ове две партије још увек није истрошена, о чему сведочи чињеница да је СРС најјача странка у Србији по броју бирача на последњим изборима (децембра 2003. године радикали су освојили преко милион гласова). *Четврто*, упадљива новина у најновијим верзијама партијских програма је да је све присутнија европска оријентација, која је била потиснута и готово избрисана из програма релевантних српских странака у првој половини деведесетих година протеклог века. Сада Европа, Европска унија постаје један од темељних стубова одређења концепта савременог српског националног интереса. На основу цитираних извода из најновијих програма релевантних политичких странака у Србији, поставља се питање да ли се може извести закључак о тренду конвергенције партијских програма у некој жижи српског националног интереса? По свему судећи, овај је тренд постигнут у оквиру већинског блока политичких странака - оних које тренутно чине коалициону владу - ДСС-а, Г17 и СПО-а, као и код Демократске странке која је у опозицији. Њихови програми су еволуирали у смеру који Комшић карактерише као "тренд напуштања непорецивих акцената свеобухватне, териториоцентричне формуле етнонационалног идентитета" (Комшић, 2003: 54). У овом смеру би могла да еволуира и СПС будући да се определила за пружање подршке владајућој коалицији у парламенту Србије. Нереално је очекивати да би СРС могла у догледно време да се приклони овом преовлађујућем тренду. Напослетку, уочљиво је да док српски националисти још увек одржавају великосрпски пројект, с друге стране, српске демократе формулишу једнако нереалан, omnipotentни пројект о Србији - "лидеру Балкана" (програмска одредница партије Г17), или о Србији као "мотору регионалног развоја" (програмска одредница Демократске странке).

*Реал-полиитика националног интереса
(владина аџенда)*

У домену примењене политике, савремени концепт српског националног интереса на прагу XXI века, може се, нада-

ље, идентификовати на основу излагања актуелног српског председника владе - Војислава Коштунице, позицијама приоритета владиног програма како су изложени у инаугуралном експозеу актуелне српске владе, марта 2004. године.² На првом месту је "решавање државног статуса Србије који је доведен у питање тиме што је Косово и Метохија под влашћу међународне заједнице", "залагање за територијалну аутономију Срба на Косову и Метохији", затим "јачање државне заједнице Србије и Црне Горе", док тек потом следи циљ "израда националне стратегије придруживања Европској унији". Дакле, координате државотворне политике актуелне српске владе утемељене су у троуглу: Косово - Црна Гора - Европа.

У погледу питања Косова и Метохије, председник Владе је најавио да ће водити "реалну политику државних интереса" и да је немогуће решавати питања статуса Космета без Србије и државне заједнице Србије и Црне Горе. Позивајући се на формулу Резолуције Уједињених нација 1244, Коштуница је рекао да ће се нова српска влада залагати за суштинску аутономију српске заједнице на Космету која би требало да подразумева територијалну аутономију, поделу на ентитете, односно кантонизацију Косова и Метохије, као и културну и персоналну аутономију. Потребно је подсетити да су на политичкој сцени Србије овај модел решавања мањинског питања први промовисали лидери војвођанских Мађара.

Функционално јачање државне заједнице Србије и Црне Горе такође је приоритетни задатак под којим српска влада подразумева прилагођавање новог Устава Србије са Уставном повељом, даљу практичну примену Акционог плана хармонизације економских система Србије и Црне Горе и чешће и редовније контакте влада Србије и Црне Горе, као и са Саветом министара државне заједнице.

Политика придруживања Европи је у првом плану актуелне српске владе која тренутно очекује позитивну оцену од Европске уније за израду студије изводљивости, након чега би могли да отпочну преговори о склапању споразума о стабилизацији и придруживању. У том циљу је Влада најавила да ће одмах на почетку мандата започети процес усклађивања свих домаћих закона са прописима Европске уније. Основна и трајна димензија проевропске политике нове владе биће постизање европских циљева у унутрашњем развоју - како је изјавио председник владе, Коштуница: "Србија мора постати безбедна

2 Изводи из Коштуничиног експозеа цитирани су из дневног листа "Политика" (3. март 2004) и недељника "Време" (4. март 2004).

земља у којој се остварују људска и мањинска права по европским мерилима, у којој се закони поштују а институције делају, у којој владају тржишни закони пословања и где је привредни криминал искорењен а корупција сведена на најмању меру". Дакле, предочен је легалистички концепт проевропске политике утемељен на људским правима и владавини права.

Реални курс српске владе суочен је са задатком решавања ултимативних питања које Европа и међународна заједница постављају као услов донаторске подршке³ и реинтегрисања Србије у међународну заједницу. Питање свих питања је сарадња са Хашким трибуналом. Формула ове сарадње, према интерпретацији председника српске владе јесте да та сарадња "коначно постане двосмерна" што претпоставља да ће Влада настојати да обезбеди све правне, материјалне и кадровске претпоставке да се оствари и убрза суђење свим оптуженим за ратне злочине пред домаћим судовима. Затим, да се од Трибунала добију на коришћење доказни материјали против наших држављана, као и да се свим нашим држављанима оптуженим од Трибунала пружи адекватна помоћ у њиховој одбрани. Председник Владе је такође истакао и да ће Влада настојати да издејствује уговор са Уједињеним нацијама којим би се омогућило да се казне затвора изречене од судских већа Трибунала у Хагу служе у нашој земљи.

Као један од битних аспеката националне политике је и нови курс политике Владе у решавању избегличког питања. Истичући да избегличко питање није више само хуманитарно питање, већ саставни део развојне и социјалне политике Србије, Коштуница је у свом експозеу најавио и посебну бригу за око 370 хиљада избеглих у Србији, од којих је преко 250 хиљада добило држављанство, најавивши да је у приоритетне циљеве владе уврштено и "либерализовање режима пријема у држављанство". Надаље, Влада намерава да пружи пуну помоћ у решавању имовинских питања избеглих, како у Србији тако и у земљама из којих су дошли. Ови подаци су конкретни показатељи, с једне стране, олакшане интеграције избеглих и прогнаних сународника који су своје уточиште потражили у Србији, а с друге стране немогућности да српска влада пружи ефикасније гаранције људских права и слобода оних изгнаних који желе да се врате у своје домове у другим републикама.

3 У овом контексту индикативно је навести податак да Србија годишње прима око 700 до 800 милиона евра међународне помоћи у виду донација и кредита. Податак је навео српски министар за економске односе с иностранством у свом извештају о резултатима хармонизације донаторских активности у Србији у току 2004. године. Извор: "Полиџика", 3. март 2005.

Према Србима који су у "ресејању", у иностранству, Коштуничина влада наставља политику коју је започео Милошевић - политику институционализације бриге за Србе ван Србије. Како је Милошевић 1991. установио Министарство за везе са Србима изван Србије, тако је и Коштуничина влада 2004. године установила Министарство за дијаспору. Оба министарства требало је да буду надлежна за трајну одредницу српског националног бића коју Ћосић назива "дијаспоричним карактером српског народа" (Ћосић, 2002: 11). Министарство, односно Влада Србије обећала је да ће либерализовати Закон о држављанству како би се отворила врата свеобухватнијем остваривању права српске дијаспоре, као и доношењу закона о денационализацији и рехабилитацији неправедно осуђених лица у расејању. С друге стране, српска дијаспора у свету настоји да се организује и институционализује своју подршку српском националном интересу. Илустративан је пример Конгреса српског уједињења, институционализованог српског лобија у Сједињеним Америчким Државама који има два главна циља: упознавање Вашингтона са стварним стањем на Косову и Метохији, и проналажење начина за поправљање економског стања у Србији. За остварење ових циљева Конгрес српског уједињења делује у три правца:

- успоставља тешке везе с представницима америчких органа који учествују у доношењу политичких одлука, као и с америчким етничким организацијама које у томе већ имају разређене мреже;
- подстиче Србе у Америци да као бирачи изнесу своје предлоге америчким политичарима који рачунају на њихове гласове;
- настоји да придобије што већи број конгресмена, по могућству више од 40, за чланство у српском кокусу (енгл. *caucus*, парламентарна група посвећена специфичном питању) Конгреса.

Српска дијаспора се већ била укључила у промовисање српског националног интереса и за време Милошевићевог режима, али, по свему судећи, није била довољно добро организована и утицајна - у сваком случају њена помоћ у бољем разумевању српске политике и српских интереса је преко потребна, зато што предстоји отварање питања статуса Косова.⁴

4 Тим поводом је директор вашингтонске канцеларије КСУ-а, Енди Верић послао писмо "Њујорк Тајмсу", које је објављено и у којем је изражено неслагање с чланком вашингтонског политичара Френка Карлучија у коме се тражи независност Косова. Верић је као противаргумент навео и писмо сенатора Сема Бра-

Активнијим ангажовањем дијаспоре, "српски национални интерес", није више само "србијански" - да употребимо израз из дневнополитичког дискурса, већ одиста постаје у идеал-типском смислу "свесрпски" програм и пројекат. Иако концепт "српског националног интереса" диктира Београд - Влада Републике Србије, у овом случају под вођством актуелног премијера Коштунице, потребно је подсетити да на политику српског националног интереса утичу и политичари из Црне Горе, Војводине, Косова и Метохије, Републике Српске, напослетку и утицајни припадници дијаспоре из иностранства. Стога је могуће препознати дистинктивна обележја београдског, црногорског, војвођанског, косовског, босанског - "дијаспоричног" српског националног интереса.

*Перспективе "српског националног интереса"
на крају XXI века*

Основано је претпоставити да ће концепт српског националног интереса ускоро доживети нову редефиницију у програмској или практичној политици српских странака. Наиме, на помолу су три "случаја-окидача" који ће провоцирати бурне реакције политичких актера и грађана и могуће додатно екстремизовати концепт националног интереса. Први је проблем Црне Горе, други проблем Косова и с њим везан проблем кризе на југу Србије (Прешево-Бујановац-Медвеђа), док је трећи могућ проблем Војводине.

Марта 2004. Србија, српске власти, српска војска и српска полиција биле су немоћне у обуздавању новог погрома над својим сународницима - Србима на Косову и Метохији који су били изложени насиљу косовских Албанаца. Подсетимо, реч је о немалом броју преосталих Срба и Црногораца на Космету - конкретно, њих око 100.000 на Космету и око 200.000 интерно расељених за које постоје мале шансе за повратак. Међутим, актуелна позиција српских власти према косовском питању је замрзнута - у очекивању отпочињања преговора између Београда и Приштине, уз неизоставно посредовање међународне заједнице. Док је позиција Београда изричита у инсистирању на приступу "стандарди пре статуса", што би значило да је не-

унбека из Канзаса упућено председнику Бушу, где је речено: "Не би требало да подржимо пут ка независности народа (косовских Албанаца, прим. Д.В.) чији је први акт по ослобађању био етничко чишћење четврт милиона суграђана и рушење више од стотину њихових светих места." (Извор: "Политика", 3. март 2005)

могуће отпочети разговоре о статусу Косова пре него што тамо буду имплементирани стандарди заштите људских и мањинских права и мултиетничка демократија. Унутар српског политичког поља још увек су јака размимоилажења око српског националног питања у односу на Космет. Тако су посланици Српске радикалне странке званично, почетком марта 2005. године доставили Скупштини Србије Предлог резолуције о очувању Косова и Метохије у оквиру територије Републике Србије, којом, позивајући се на одредбе Резолуције УН 1244 захтевају да се војска и полиција, "у договореном броју" врате у Покрајину. Радикали Резолуцијом надаље траже да Скупштина Србије забрани да, док се не примени Резолуција 1244, било ко улази у било какве разговоре или преговоре о односима привремених власти на Космету и српских власти у Републици. Радикали такође истичу да Србија не сме да дозволи "урушавање" територијалне целовитости, и да треба да гарантује поштовање суштинске самоуправе припадницима албанске националне мањине у виду широке територијалне аутономије Космета која би требало да функционише као децентрализована област. Резолуцијом је затражена и обавеза наших републичких органа да заштите све верске споменике и културну баштину.

Међутим, проблем је у томе што је Косово фактички, уз подршку међународне заједнице (УНМИК-а и КФОР-а), већ задобило све прерогативе независне државе, док Београд ни не покушава да формулише предлог који би говорио о томе како би Косово уопште могло да се реинтегрише у структуру постојеће државне заједнице Србије и Црне Горе - можда с понудом да буде трећи равноправни конститутивни ентитет. Уместо тога званични Београд се унапред одриче тако важних ингеренција над Косовом и Метохијом као што је домен економских надлежности.⁵ Управо такви су поступци српских политичара разлог што буџет Србије, односно буџет државне заједнице, не добија никаквих прилива од процеса приватизације на Косову, и што унаточ томе Србија пристаје да и даље сервира спољне дугове Косова, који износе преко милијарду дола-

5 Ова опаска је заснована на званичном приступу који је најпре усвојила Савезна влада СР Југославије када је упутила званичну Изјаву о економској политици за 2001. у којој је искључила територију АП Косово и Метохију из својих надлежности. У Изјави је речено да "мере (економске) политике за Србију не укључују Косово" које "остаје под привременом администрацијом УНМИК-а". Cf. "Statement of the Federal Government on Economic Policy", *Yugoslav Survey*, No. 4, 2000, p. 127. ft. 1.

ра. Такви поступци владајућих структура у Србији шаљу међународној заједници јасан сигнал добровољног одустајања Србије од озбиљног бављења важним аспектима косовске проблематике. Изгледа да српски политичари излаз виде у томе да питање Косова и Метохије држе отвореним још дуги низ година, и да избегавају и одуговлаче сваки процес преговора који би донео "коначно решење" статуса Косова. Претенциозно би било од било којег актуелног српског, албанског, европског или другог светског политичара да помисли да је за време његовог мандата могуће решити проблем Косова. Вероватно је да ће се ово спорно питање провлачити добрим делом XXI века, исто као што се и проблем израелско-палестинског питања провлачи од половине XX века.

У погледу Црне Горе, охрабрујуће је што је између српског и црногорског руководства превладала политика дијалога која је уродила потписивањем Споразума о очувању заједничке државе Србије и Црне Горе, додуше по диктату Европске уније. Ипак, у току 2004. црногорска страна почиње да енергично опструира поштовање одредби Повеље (одбијањем расписивања непосредних избора за парламент државне заједнице) што почетком априла 2005. године доводи до споразумне ревизије Уставне повеље уз покровитељство Европске уније. Наиме, Високи представник ЕУ Хавијер Солана дао је сагласност на амандманску измену Уставне повеље којом је продужен мандат постојећем сазиву парламента заједнице. То би значило да су српски политичари прихватили одлагање непосредних избора за парламент заједнице до јесени 2006. године када би требало да буду одржани редовни парламентарни избори у Црној Гори. Али уколико се претходно одржи и успе референдум о државној самосталности Црне Горе ови ће избори бити обесмишљени. Ипак, исход референдума не мора да значи и крај српско-црногорске заједнице - почетком 2005. године упућен је званичан предлог из Подгорице да се државна заједница Србије и Црне Горе трансформише у заједницу независних држава. Што она фактички већ јесте.

У погледу питања Војводине, кључни је проблем што су тзв. "централисти" и "аутономаши" проблем децентрализације схватили као поделу власти на релацији Београд - Нови Сад, односно као максимални трансфер најважнијег корпуса надлежности или ка централним, републичким или ка покрајинским органима. Премда је доласком коалиције ДОС (Демократска опозиција Србије) на власт након дугог низа година, буџет АП Војводине био знатно повећан, а пореском реформом први пут

после читаве деценије обезбеђено да општине и градови имају "своје" приходе - дискусије око проширења надлежности Покрајине се настављају. Фебруара 2004. године, на 30. годишњицу усвајања Устава из 1974. године, група аутономашких војвођанских странака, предвођених Лигом социјалдемократа Војводине и Савезом војвођанских Мађара, и неколико невладиних организација усвојила је тзв. Суботичку иницијативу, којом је затражена "помоћ међународне заједнице у решавању војвођанског питања на демократски начин", да би се обезбедио "развој аутономне Војводине као модерне регије у саставу Србије". Тиме је декларисан захтев да се питање статуса Војводине *vis-à-vis* Србије интернационализује. На Суботичку иницијативу су ДСС, СПО, Нова Србија, Народна демократска странка у Војводини и Српски народни покрет "Светозар Милетић" одговорили Декларацијом, у којој, између осталог, пише : " - најаву интернационализације питања положаја АП Војводине, представља директан атак на државни интегритет и национални интерес већинског српског народа у Војводини. Обавезујемо се да ћемо своје политичке активности усмерити ка укидању свих одлука Скупштине АП Војводине којима се подрива државни интегритет Србије и угрожава интерес српског народа. "⁶ Појединци Декларације су изразили захтев за хитно расписивање избора за нови сазив Скупштине АП Војводине. Након одржавања војвођанских избора аутономашке странке су изгубиле позиције власти, али не и могућност заступања својих политичких ставова. Дакле, питање степен аутономије Војводине, па чак и њеног статуса остаје и даље отворено.

Неслога, конфузија, дефетизам који се тренутно читава у понашању српских политичара, поводом наведених кључних националних проблема, проистиче из једног фрустрирајућег колективног осећања грађана Србије да је њихова земља, у европским и светским оквирима унижена до највећег степена - да међународна заједница Србију види као "парију" - земљу која припада најнижој "касти" европских земаља (овакву одредницу употребљава британски аналитичар Томас, 1996). Заиста, у току бомбардовања Србије и Црне Горе (СР Југославије) најмоћније државе света (њих деветнаест окупљене у НАТО пакту) су Србију и њене грађане унизили до нивоа обесправљених парија. Срби и њихове елите су колективно фрустрирани

6 Извор цитата из Суботичке иницијативе и Декларације, недељник "Време", 4. март 2004. стр. 20, 21.

чињеницом да упркос томе што су претрпели огромне људске и материјалне жртве у току XX века они још увек немају, и питање да ли ће имати, остварен идеал-типски пројект националне државе.

*Истинe и заблудe полиитике
"српског националног интереса"*

У преиспитивање истина и заблуда "српског националног интереса" укључиле су се водеће елите српског народа - интелектуалци, Српска православна црква, политичари.

Током деведесетих година XX века пресудан утицај на формулисање концепта српског националног интереса имао је један човек - књижевник Добрица Ћосић, тако да се може говорити о Ћосићевој доктрини српског националног интереса. Сам Ћосић ће у већ поменутом реферату 2002. године резимирати, по његовом уверењу "најтеже грешке српске политике у другој половини XX века", а то су:

- "подређеност националне политике политици Комунистичке партије Југославије;
- упорност у југословенским заблудама коју оправдава дијаспоричан карактер српског народа;
- максимализам у националним циљевима који се окончавао националном капитулацијом;
- несхватање дубине и значења промена које су се збиле пропашћу Совјетског Савеза и уједињења Немачке и промена које се збивају у бићу савремене цивилизације;
- неспремност и неспособност за прилагођавања савременом свету, а да се у том прилагођавању сачува суверенитет и идентитет;
- српска политика према Косову и Метохији од активирања албанског сецесионизма до окупације западне алијансе 1999. године, била је погрешна и поразна;
- у грађанском и међунационалном рату на тлу Југославије од 1991. до 1995. године све три ратујуће стране вршиле су злочине. На злочине хрватских и муслиманских екстремиста, српски екстремисти узвраћали су злочинима, а чинили су их и са мотивима свог деградираног етоса који представљају најтежи моралан пад Срба у новијој историји;

- од стварања Савезне Републике Југославије до данашњег дана, Србија води погрешну политику према Црној Гори" (Ћосић, 2002: 11,12).

Да ли се после свега што српски писац жели да упише у кривицу српским политичарима - може рећи да је Ћосићева сопствена доктрина српског националног интереса, која је неке од његових следбеника довела до злочина, била, у ствари, погрешно интерпретирана и да представља грешку невештих политичара?

Било како било, добро је што се о поразима говори и чува сећање на њих. Илустративно је поменути да Српска православна црква сваке године служи парастосе - помене на три кључна датума у даљој и новијој српској историји: на Видовдан, 28. јуна, спомен на пале војнике и војсковође од Косова до наших дана, 22. априла помен на побијене у Јасеновцу и другим стратиштима у Другом светском рату, и 24. марта помен на пострадале од НАТО бомбардовања. Тако Српска православна црква чува спомен на крвну жртву уграђену у темеље српске државе, националну свест, историјско памћење и колективни идентитет српског народа. Истина је да подсећања на масовне српске жртве могу да изазову истовремено и осећања пијетета, али и огорчења и осветничког реваншизма. Стога се често улога цркве сагледава у негативном светлу, и (не)оправдано јој се приписује улога бастиона националистичких порива. Но, улога цркве и свештеника не може се редуковати само на очување и промоцију дистинктивног верског и националног идентитета. Често се заборавља да је у доктрину религије *по себи*, у овом случају хришћанску православну, уграђен један непорециво мирољубиви филантропски морални кодекс који доприноси уклањању нетрпељивости међу припадницима различитих нација и вера. Проистекла из овог мирољубивог кодекса хришћанства је и порука српског патријарха Павла да би између избора да ли да буде жртва или злочинац, радије изабрао да буде жртва.

У свету који све више памти, а све мање заборавља, Срби немају другог избора сем да се приклоне узору много већих нација, које већ неколико деценија одржавају ритуале колективног памћења и покајања за своје колективне злочине. Наведимо најновији пример канцелара Немачке, Герхарда Шредера, који 10. априла 2005. приликом 60-годишњице ослобођења концентрационог логора у Бухенвалду говори да је "сећање на злочине националсоцијалиста трајна морална обавеза Немачке и део националног идентитета." Седамдесетих година ХХ

века, Вили Брант је био први немачки канцелар који је клекнуо и изрекао извињење у име немачког народа у једном другом логору - Аушвицу у Пољској. Немци су изашли из XX века као победници - Западна и Источна Немачка је поновно уједињена, али настављају и у XXI веку да критички и истинито сагледавају своја идеолошка, политичка и цивилизацијска злодела, које је немогуће назвати грешком. Концепт српског националног интереса на прагу XXI века, ако тежи да је демократски, мора бити утемељен на сећању да су припадници српског народа у XX веку били и жртве, али и злочинци. Јер, немогуће је заборавити и опростити Јасеновац, ако се ћути и не тражи опрост за Вуковар или Сребреницу. Без обзира што се геноцид почињен у Јасеновцу не може поистовећивати, али ни служити као оправдање за злочине које су припадници српских (пара)војних формација починили над цивилним становништвом неколико деценија касније. Извињење које су у име Србије и Црне Горе и Хрватске изrekli председници држава Маровић и Месић 2003. године, било је више церемонијално него искрено кајање за учињене злочине с обе стране. Но, важно је да се јавно говори како злочин не може бити ништа друго него злочин. Уколико се о туђим и властитим злочинима буде ћутало, као у време комунистичке Југославије, онда постоји опасност од реваншизма, неразумне освете над невинима. Таква реваншизам и неразумна освета довела је до изгона Срба са светлих страница историје XX века. Прва деценија XXI века ће показати да ли концепт српског националног интереса у савремености заиста губи националистички и све више задобија демократски предзнак - да ли је концепт "Велике Србије" замењен концептом демократске, европске, грађанске, мултиетничке Србије, који је комплементаран традиционалном обрациу "слободарске" Србије.

Dijana Vukomanović

POLITICAL PARTIES AND SERBIAN NATIONAL INTEREST

Summary

Analysis is focused on redefinition process of the concept of the "Serbian national interest" that is conducted by political and intellectual elites of contemporary Serbia with the effort to establish it on the three key foundations: on the historical, traditional interests of the Serbian people, on a lessons that were learned from the fall of the Yugoslav state and ethnical clashes during 90-ies and on a newly emerged

geo-political environment in the Balkans, Europe and world on the threshold of the XXI century. Although programs of the most relevant political parties in Serbia are still founded on the matrix of "Memorandum" that speaks about statelessness and degradation of Serbia, overwhelming concept of the Serbian national interest nowadays is more and more relaxing its nationalistic, and acquires pro-democratic conotation.

Key words: *Serbian national interest, programs of parties, matrix of "Memorandum", Serbia, Kosovo, Voivodina, Montenegro, European Union.*

Литература

- ✦ Ђосић, Добрица, (2002), "Српска политика у другој половини 20. века", научни скуп "Велика Србија - истине, заблуде, злоупотребе", Српска академија наука и уметности, Београд, 20. октобар 2002, *mimeo.* 12 стр.
- ✦ Г 17 Плус, "Државни програм европске Србије", 2003.
- ✦ Комшић, Јован, (2003), "Историјско-етнички расцепи и политичка прегруписавања у Србији", у Комшић Јован, Пантић Драгомир, Славујевић Ђ. Зоран, *Основне линије партијских подела и могући правци пољитичког прегруписавања у Србији*, Friedrich Ebert Stiftung, Институт друштвених наука, Београд
- ✦ Програм Демократске странке, 1990.
- ✦ Програм Демократске странке, 2001.
- ✦ Програм Демократске странке Србије, 1992.
- ✦ Програм Демократске странке Србије, 2001.
- ✦ Програмске основе Социјалистичке партије Србије, 1990.
- ✦ Основе програма Социјалистичке партије Србије, 1992.
- ✦ Програм Српског покрета обнове, 1990.
- ✦ Програм Српског покрета обнове, 2001.
- ✦ Програм Српске радикалне странке, 1991.
- ✦ Програм Српске радикалне странке, 1996.
- ✦ Thomas, Robert, (1996), "Serbia still Europe's Pariah?", London: Institute for European Defence and Strategic Studies, *European Security Study*, no. 24,
- ✦ Вукомановић, Дијана, (1992), "Српски национални интерес", *Гледништа*, бр. 1-6, стр. 120-128.

